

Zapobieganie problemowi porzucania dzieci

© Instytut Pracy, Zdrowia i Organizacji, Uniwersytet w Nottingham,
Wielka Brytania

Kevin.Browne@nottingham.ac.uk

The University of
Nottingham

UNITED KINGDOM · CHINA · MALAYSIA

Wprowadzenie

Artykuł 7 Konwencji o prawach dziecka ONZ (UNCRC) stwierdza jednoznacznie, że każde dziecko ma prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką. W przypadku dziecka porzuconego to prawo zostaje pogwałcone. Najbardziej zagrożone porzuceniem są niemowlęta i małe dzieci.

Jest to o tyle niepokojące, że dziecko pozbawione stabilnej opieki w początkowych latach życia może w przyszłości doświadczać trudności w funkcjonowaniu emocjonalnym i społecznym.

Choć dokładne określenie zasięgu problemu oraz przyczyn i konsekwencji porzucania dzieci jest niezmiernie istotne, niewiele jest badań na ten temat. Tego rodzaju inicjatywy badawcze są nieodzowne z punktu widzenia tworzenia skutecznych programów profilaktycznych i strategii zapewniających ochronę najbardziej bezbronnyh członkom naszego społeczeństwa.

Definicja porzucenia dziecka

W 10 państwach Unii Europejskiej uczestniczących w badaniu (Dania, Francja, Wielka Brytania, Bułgaria, Rumunia, Czechy, Węgry, Słowacja, Litwa i Polska) nie funkcjonuje jednoznaczna prawna definicja porzucenia dziecka. Brak definicji pojęcia *porzucenie dziecka* utrudnia prowadzenie badań tego problemu.

Na potrzeby bieżącego unijnego projektu finansowanego ze środków *Daphne* przyjmuje się dwie definicje porzucenia dziecka, a mianowicie: (1) porzucenie jawne i (2) porzucenie niejawne.

(1) **Porzucenie jawne** to świadome opuszczenie dziecka przez rodzica; tożsamość rodzica jest znana, a jego intencją jest trwała nieobecność i odrzucenie odpowiedzialności rodzicielskiej. Także inni członkowie rodziny nie są w stanie lub nie chcą przejąć obowiązków rodzicielskich i zapewnić dziecku opieki.

(2) **Porzucenie niejawne** to sytuacja, w której rodzic opuszcza dziecko po kryjomu, jego tożsamość pozostaje nieznana, a intencją jest trwała nieobecność i odrzucenie odpowiedzialności rodzicielskiej przy zachowaniu anonimowości.

Zasięg problemu porzucenia dzieci w Europie

Badania sugerują, że porzucenie jest główną przyczyną umieszczenia dzieci poniżej trzeciego roku życia w opiece instytucjonalnej. Analiza sytuacji dzieci w placówkach opiekuńczych wskazuje, że w Europie Zachodniej tylko 4% podopiecznych to ofiary porzucenia, podczas gdy w Europie Środkowo-Wschodniej odsetek ten stanowi 32%. W Rumunii, na Węgrzech i na Łotwie większość dzieci objętych opieką instytucjonalną to dzieci porzucone, z kolei w Danii, Norwegii i Wielkiej Brytanii rzadko dochodzi do porzuceń.

Niełatwo określić faktyczną skalę problemu porzucenia jawnego i niejawnego na kontynencie europejskim, tylko nieliczne kraje prowadzą bowiem w tym zakresie ogólnokrajowe statystyki. Tam gdzie informacje tego rodzaju są dostępne, dane różnią się pod względem grupy wiekowej dzieci objętych statystyką i wykorzystanej definicji porzucenia.

W ramach finansowanego ze środków Daphne unijnego projektu dotyczącego profilaktyki problemu porzucenia dzieci, zwrócono się do rządów wszystkich 27 państw członkowskich UE z prośbą o informacje dotyczące porzuceń jawnych i niejawnych. Z 22 krajów, które odpowiedziały na tę ankietę, największą liczbę porzuceń jawnych zanotowała Słowacja (4,9 na 1000 żywych urodzeń), na kolejnych miejscach znalazły się Czechy (4,1 na 1000 żywych urodzeń), Łotwa (3,9 na 1000 żywych urodzeń) i Polska (3,7 na 1000 żywych urodzeń). We wszystkich 22 krajach dane dotyczące liczby dzieci porzucanych w miejscach publicznych lub na dworze były bardzo ograniczone (lub zupełnie nieobecne). Co więcej, w większości analizowanych państw brakowało

M. Kolaniewicz

Okno życia we Florencji

krajowych rejestrów odnotowujących liczbę dzieci (w wieku 0-3) pozostawianych na oddziałach położniczych. Spośród krajów prowadzących takie statystyki największą liczbę dzieci porzucanych rocznie na oddziałach położniczych notuje się na Słowacji (3,3 na 1000 żywych urodzeń), w Polsce i na Litwie (1,7 na 1000 żywych urodzeń) oraz we Francji (1 na 1000 żywych urodzeń).

Działania dotyczące porzuceń niejawnych

Poszczególne państwa Unii Europejskiej w różny sposób podchodzą do problemu porzucenia niejawnego. W niektórych krajach porzucenie dziecka przestało być niezgodne z prawem, o ile dziecko zostanie pozostawione w bezpiecznym miejscu. Część europejskich krajów udostępnia specjalne „okna życia”, czyli miejsca, w których matka może anonimowo i bezpiecznie pozostawić dziecko.

We Francji kobieta po porodzie w szpitalu ma prawo zachować anonimowość w stosunku do swojego dziecka. Określa się to terminem *accouchement sous X*, co skutkuje brakiem jakiegokolwiek zależności prawnej między matką a dzieckiem.

Wspomniane sposoby podchodzenia do porzucenia są przedmiotem żywej debaty w kontekście *Konwencji o prawach dziecka*. Problemem jest zauważalny niedostatek badań oceniających, czy metody te faktycznie ratują życie, czy zachęcają jedynie rodziców do porzucenia. Powszechnie zakłada się, że to matka pozostawia dziecko w „oknie życia”, jednak coraz więcej obserwacji zaprzecza takiemu stanowi rzeczy. Nierzadko to mężczyzna lub dalszy krewny przynosi niemowlę do okna życia. Można więc zadać sobie pytanie, co się stało z matką i czy wyraziła ona zgodę na oddanie dziecka. Anonimowość związana z „oknami życia” pociąga za sobą szereg konsekwencji. Po pierwsze, pozostawiane w nich dzieci nie mają najmniejszej możliwości zgłębienia historii medycznej swojej rodziny. Po drugie, odmawia się tym sposobem praw rodzicielskich ojcom. Po trzecie, opcja umieszczenia dziecka pod opieką dalszych krewnych staje się zupełnie niedostępna, ponieważ nie ma możliwości odnalezienia rodziny dziecka. Mimo tego, począwszy od roku 2005, w Czechach uruchomiono 41 „okien życia”, do których trafiło łącznie 40 niemowląt. Na Węgrzech od chwili zapoczątkowania programu 10 lat temu w inkubatorach przed szpitalami pozostawiono 40 niemowląt. Na Słowacji w latach 2004-2010 w „oknach życia” znalazło się 23 niemowląt. Na Litwie w podobnych oknach od 2009 roku znaleziono 13 niemowląt, a w Polsce 31 niemowląt od roku 2006.

Przyczyny porzucenia dzieci

Za najważniejsze przyczyny porzucenia dziecka uznaje się ubóstwo lub trudności finansowe, samotne rodzicielstwo, depresję poporodową, brak edukacji seksualnej, niedostateczną wiedzę o planowaniu rodziny, ograniczenia w dostępie do aborcji, niepełnosprawność dziecka, ciążę będącą wynikiem gwałtu, krzywdzenie lub przemoc ze strony partnera oraz niedostatek usług i zasobów wspierających rodziców wychowujących niepełnosprawne dziecko.

Badania prowadzone w Bułgarii wskazują, że większość rodziców nie chce swojego dziecka porzucić. W konfrontacji z biedą, chorobą czy wykluczeniem społecznym nierzadko

Okno życia w Warszawie przy ul. Hożej

podejmują jednak taką decyzję, sądząc, że działają w najlepszym interesie dziecka. W jednym z badań przeprowadzono wywiady z grupą 75 rodziców, którzy w ostatnim czasie w sposób jawny porzucili swoje dzieci (w wieku 0-3), pozostawiając je w miejscowej placówce opiekuńczej. Podawane przez nich powody porzucenia obejmowały: bezdomność, niedobory żywności, brak ogrzewania w zimie, niewystarczającą ilość pieluch. Ponadto, 41% badanej grupy miało już czworo lub więcej dzieci i nie mogło pozwolić sobie na kolejnego potomka. Badanie ujawniło też, że 72% badanej populacji stanowiły matki pochodzenia romskiego. Według ich relacji członkowie personelu oddziału położniczego pytali je, czy chcą zatrzymać dziecko i rutynowo wypełniali za nie formularze adopcyjne.

Także badania prowadzone w Rumunii sugerują, że w niektórych sytuacjach rodzice „oddają” swoje dzieci, reagując na naciski personelu szpitalnego. Do takiej sytuacji może dochodzić, gdy matka nie ma dokumentów poświadczających tożsamość, co nie pozwala oficjalnie zarejestrować narodzin dziecka.

W innych krajach zdarza się, że do oddania dziecka namawiane są matki seropozytywne, uzależnione od narkotyków, niezamężne lub bardzo młode. Obserwacje te zdają się sugerować, że do porzucenia często dochodzi nie dlatego, że rodzice nie chcą dziecka. Przyczyną jest raczej brak wsparcia dostępnego dla rodziców na wielu różnych poziomach.

Zapobieganie porzuceniu dzieci

W krajach UE podejmowanych jest wiele działań mających na celu zapobieganie porzuceniu dzieci. Są to np.:

- pomoc socjalna
- placówki opieki dziennej
- oddziały dla matki z dzieckiem
- edukacja w zakresie planowania rodziny
- poradnictwo dla matek i/lub całych rodzin
- wsparcie finansowe
- programy skierowane do rodzin z grup ryzyka
- ośrodki „szkolenia rodziców”
- telefoniczne linie pomocowe dla matek w potrzebie
- wytyczne dotyczące zapobiegania porzuceniom na oddziałach położniczych
- obecność pracowników socjalnych na oddziałach położniczych
- szkolenie personelu w rozpoznawaniu czynników ryzyka porzucenia dziecka i podejmowaniu działań profilaktycznych i interwencyjnych minimalizujących skalę zjawiska.

Maria Kolankiewicz

Porzucenie dzieci w Polsce

W Polsce rozróżniamy dwa pojęcia: (I) porzucenie i (II) powierzenie opiece. Oba oznaczają rezygnację z rodzicielstwa, są wyrzeczeniem się dziecka, zaniechaniem opieki. Różni je intencja, miejsce i sposób pozostawienia dziecka a także odpowiedzialność za czyn.

(I) **Porzucenie** oznacza pozostawienie dziecka w miejscu zagrażającym jego zdrowiu czy nawet życiu. Często dokonywane jest w ukryciu, anonimowo. Jest to przestępstwo przeciwko rodzinie (art. 210 kk), za które grozi kara pozbawienia wolności do lat trzech. Nie ma statystyk na temat porzucania dzieci, choć wiadomo, że najczęściej czyn ten dotyczy dzieci najmłodszych.

(II) **Powierzenie dziecka** czyjejs opiece jest wyrazem troski i może oznaczać intencję przekazania swych uprawnień na kogoś innego w trosce o lepszy byt dla dziecka. Rodzice mogą zadeklarować wolę przekazania dziecka do adopcji, pozostawiając je w bezpiecznym miejscu, w szpitalu lub w placówce opiekuńczej. W takim przypadku rodzice lub matka (jeśli nie jest zamężna) powinni złożyć deklarację woli przed sędzią rodzinnym najwcześniej dwa miesiące po urodzeniu dziecka. Do czasu, kiedy dziecko nie zostanie adoptowane, nadal sprawują oni władzę rodzicielską.

Od kilku lat z inicjatywy Kościoła powstają w Polsce „okna życia” – na wzór średniowiecznych kół podrzutek – miejsca anonimowego pozostawienia dziecka, niegwarantujące mu jednak prawa do poznania swoich rodziców, do wiedzy o swoim pochodzeniu. Pozostawienie dziecka w „oknie życia” nie jest karane, ale dochodzenie w sprawie ustalenia jego pochodzenia powinno być prowadzone i dopiero jego nieskuteczność daje podstawę do sporządzenia dziecku aktu urodzenia od nieznanych rodziców.

Zarówno wobec rodziców porzucających dziecko, jak i wobec tych, którzy powierzają je opiece, a następnie opuszczają, nie interesują się jego losem, można wytoczyć postępowanie cywilne o pozbawienie władzy rodzicielskiej z powodu rażących zaniedbań w stosunku do dziecka. Dla dziecka ustanawia się wówczas opiekuna prawnego.

Dzieci do lat trzech umieszczane w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczych trafiają tam najczęściej na mocy decyzji sądów rodzinnych w przypadkach zaniedbań ze strony rodziców. Wśród nich jest wiele dzieci chorych i niepełnosprawnych – często to są powody ich opuszczenia przez najbliższych i niestety też braku chętnych do adopcji.

Umieszczenie poza rodziną sprzyja też oddalaniu się rodziny od dziecka. Rodzice nie zawsze walczą o powrót dziecka do domu, nie zawsze są w stanie pokonać życiowe trudności i nie zawsze gotowi są przyjąć oferowaną pomoc. W roku 2009 na 3316 dzieci adoptowanych w Polsce 1083 zostało adoptowanych z placówek opiekuńczych i 921 z rodzin zastępczych.

Rozwiązaniem zaproponowanym w nowej Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej mają być asystenci rodzinni i rodziny wspierające. Proponuje się też nowe formy opieki nad małymi dziećmi (oprócz żłobków: kluby, opiekunkiienne i nianie), aby dawać możliwie wcześnie wsparcie rodzicom z małymi dziećmi.

Bibliografia

Browne K. i in., Dzieci do trzeciego roku życia w instytucjach opiekuńczych w Europie, (red. wydania polskiego Maria Kolankiewicz), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2007.

Kolankiewicz M., Porzuceni i powierzeni trosce, Wyd. Śląsk, Katowice 2002.

Kolankiewicz M., Zapiski o instytucjonalnej opiece nad dziećmi, w: „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 17, Warszawa 2006.

Surdacki M., Od porzucenia do „normalnego życia”, w: D. Kornas-Biela, Oblicza dzieciństwa, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Kodeks karny

Fundacja Dzieci Niczyje

Fundacja Dzieci Niczyje działa od 1991 roku. Jest największą w Polsce organizacją pozarządową zajmującą się ochroną dzieci przed krzywdzeniem oraz pomocą dzieciom-ofiarom przemocy i wykorzystywania, a także ich rodzinom i opiekunom.

